

SUDBINA JE IZBOR, A IZBOR JE SUDBINA
Leopold Szondi -Analiza sudbine i genotropizam, humana genetika nesvjesnog
Shiksalanalyse – Fateanalysis – Genotropizam

Nada John, Elvira Koić
Liječničke novine. 72(8); 15.11.2008. Str. 37-39, ISSN: 1333-2775.

Leopold Szondi mađarski je psihijatar, rođen u gradu Nyitra (Mađarska, sada Slovačka), 11.03.1893., a umro je u Zürichu 24.01.1986.

Pripadati "Szondijevom krugu" u vrijeme njegovog rada kao profesora na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Budimpešti i na Royal Hungarian Institutu za psihopatologiju i psihoterapiju, od 1927. do 1941. godine, bila je stvar prestiža. Slično je bilo i u Zürichu, kamo je preselio 1944. godine i gdje je živio i radio sve do smrti u 93. godini života. Od kako je 1969. godine osnovan Szondi institut, do danas se objavljuje i časopis "Szondiana".

Svoj doprinos psihijatriji, Szondi je dao kreacijom koncepta "obiteljskog nesvjesnog" koje je smjestio između kolektivnog i individualnog. Na toj osnovi je razvio jednu od najzanimljivijih teorija u psihoanalitičkoj literaturi, tzv. sudbinsko – analitičku terapiju ("shiksal-analyse", "analizu sudbine", "Fate analysis"). Ideje je temeljio na egzistencijalnoj analizi, evolucijskoj biologiji, psihoanalizi individualnog po Sigmundu Freudu i kolektivnog nesvjesnog po Carlu Gustavu Jungu. Teoriju je kasnije razvio prof. Jacques Schotte na Katoličkom Univerzitetu Louvain u Belgiji i predstavio ih kao "Patoanalizu" (Pathoanalyse), a John Philipe Rushton iz Kanade proučavajući altruizam, kao "Genetic Similarity Theory" (GST).

Analiza sudbine je originalni dubinsko psihološko-psihoanalitički orijentirani pravac i kompleksna tehnika, koja pripada rekonstruktivnim psihoterapijskim tehnikama. Podrazumijeva niz postupaka bliskih autosugestivnim oblicima opuštanja, poput višeg stupnja autogenog treninga, uz meditativno tonjenje u dnevne snove i katarzu, kojima se postiže uvid u vlastite težnje i želje i pokušava postići uvid u nesvjesno, a potom interpretacijom razračunati sa konfliktima kako bi se došlo do dubokih promjena u strukturi ličnosti. Prema Szondiju, humani instinkti kao produkti biološke prošlosti naše vrste su diskretni uzročnici različitih entiteta kojima opisujemo ljudsko ponašanje. U pozadini su specifični geni, koje on naziva Instinkt-geni (Triebgene) koji su odgovorni za repetitivne nesvjesne akcije koje služe postizanju drevnih instiktivnih, nagonskih ciljeva. Svrha liječenja sudbinsko-analitičkom terapijom je uklanjanje simptoma i "postajanje čovjekom" koji mora moći slobodno birati između danih i osviještenih mogućnosti egzistencije (bitka), jer po Szondiju: sudbina je izbor, a izbor je sudbina. Naime, čovjek jest prenosilac polarno-suprotstavljenih mogućnosti sudbine, ali može izabrati jednu od tih suprotnosti. Svaka je sklonost u suprotnosti s nekom drugom sklonošću u istoj osobi. Zato uz patološku dimenziju postoji i zdrava koja pomaže socijalizaciji.

Szondi uvodi i pojam genotropizma, procesa kojim istovjetni ili srodni nasljedni čimbenici privlače dvije osobe i drže ih zajedno. On se očituje kao: libido tropizam - izbor ljubavnog objekta; socio tropizam - izbor prijatelja i srodnika; opero tropizam - izbor profesije; morbo tropizam - izbor vrste bolesti; tanato tropizam - izbor vrste smrti. Tako možemo izabrati npr. homo-sacer profesiju – biti svećenik, opatica ili sudac, ili homo-sacer bolest – npr. epilepsiju.

Genotropizam može biti izražen i fenotipski, npr. kada dvije osobe žive zajedno, a ponekad se karikaturalno vidi i između ljudi i njihovih kućnih ljubimaca. (Sličnu je metaforu izabrao A. Camus u noveli "Stranac", prikazavši lik susjeda Salamana.)

U skladu s teorijom genotropizma, Szondi smatra da tijekom uspostave socijalnih relacija, npr. izborom prijatelja i pronalaženjem bračnog partnera – ljudi preferiraju genetički slične osobe, čije sklonosti tijekom evolucije utječu na prirodnu selekciju jer tako sociobiološki favoriziraju neke genske oznake.

Prema teoriji genetske sličnosti, postavio je i hipotezu da osobe pate od duševnih poremećaja (biraju vrstu bolesti) isto birajući genetičku sličnost. Ta hipoteza pretpostavlja vezu između različitih karaktera, psihopatologije i fenotipa, te otkriva adaptabilnost psihopatologije. Neke duševne bolesti su vidljive kao dio adaptivnih strategija naših predaka hominida kao odgovor na okolišne promjene koje ne možemo vidjeti u ostalim ponašanjima.

Szondi smatra kako su sve humane aktivnosti od rođenja do smrti oblikovane našim sudbinskim mogućnostima, koje se temelje na instikt-genima. Njihova struktura manje ili više determinira razvojne putanje koje mogu biti modificirane, pojačane ili izbjegavane svjesnim akcijama koje zove "povodljivi fatalizam" ("guidable fatalism").

Istraživanja homograma izbora bračnih drugova i prijatelja su pronašla pozitivnu korelaciju između izbora rase, socio-ekonomskog statusa, intelektualnih sposobnosti, edukacije, osobnih varijabli, fizičke atraktivnosti, vokacionalnih interesa i antropometrijskih značajki (visina, težina, boja kose i očiju). Prema Szondiju ljubav i brak između dvoje partnera kontrolirani su recesivnim instikt-genima koji se tendiraju manifestirati kroz potomstvo. Muškarci kod djevojaka često biraju crte svojih majki. Parovi koji su dugo zajedno imaju mnogo zajedničkih morfoloških i bihevioralnih crta, a kod razvedenih parova tih crta je manje. Slično je i kod izbora prijatelja ("S kim si – takav si"), pa stabilno prijateljstvo također ima pozitivnu korelaciju u antropometrijskim, personalnim i socijalnim parametrima, a posebno se uočava pri izboru profesije. Npr. policajac kriminalist koji se bavi pornografijom, psihijatar za određene skupine bolesnika, svećenik koji progoni grješnike, sudac...

Na sličan način objašnjava i altruizam i različite oblike pomoći među sličnima, a koji su u određenoj suprotnosti sa prirodnim nagonom samoodržanja koji logično pretpostavlja eliminaciju konkurencije.

Psihopatološko, kao specifična forma ljudskog ponašanja, u bliskoj je vezi s adaptivnim mehanizmima, a bolest i zdravlje su u nerazdvojnem dinamičkom odnosu. Szondi naglašava kako mentalni poremećaji i loše socijalne vještine, smanjuju reproduktivne šanse i šanse za preživljenje individue. Tijekom biološke evolucije, prirodna selekcija očekujuće prevenira razvoj mutualnih preferencija među mentalno oboljelim osobama.

Prema Szondiju latentni recesivni geni igraju važnu ulogu u determinaciji naših izbora. Genotropizam utječe na naš izbor, a okolina može modificirati ili reorganizirati što će Ego prihvatiti ili odbaciti. Kompleksno ponašanje je povezano sa više od jednim ili dva lokusa na kromosomima, i u interakciji je sa vanjskim utjecajima, o čemu svjedoče studije blizanaca. Tako je sa shizotipnim i shizofrenim poremećajima, afektivnim poremećajima, fobijama, juvenilnom delikvencijom, agresijom, homicidom, autizmom, alkoholizmom, anoreksijom nervozom, te u tzv. "Szondijevoj trijadi" koju čine mucanje, epilepsija i migrene.

Szondi opisuje i tzv. psihoze komunikacije: tzv. Verhehrspsychosen – paranoidno ludilo slijepih, nagluhih i gluhih (perceptivna depravacija ili izolacija) i schiksalpsychosen – životno situacione psihoze (npr. kod zatvorenika ili zarobljenika, Ganserova psihoza, tzv. kverulantsko ludilo)

Dakle, prema Szondiju, naš izbor čini sudbinu. Ako je izbor slobodan, ergotropan, to je u redu jer omogućuje harmonično funkcioniranje ličnosti putem integracije, participacije i

transcendencije. Međutim, on smatra kako je izbor uglavnom određen genotropno, tj. na izbor (ili na simptome), djeluju potisnuti sadržaji obiteljskog nesvjesnog, koji mogu nesvjesno upravljati mogućnostima izbora neke osobe, latentnim nasljednim sklonostima, recesivnim abnormalnim nasljeđem. Tu je pojavu nazvao "Heterozis", a označava vitalnu nadmoć heterozigota nad homozigotima. (Heterozigoti su ljudski konduktori tih sklonosti svojim recesivnim genima). Tako sudbina postaje prisilna, ponavljanjem egzistencijalnih formi predaka. (Slično kao kod tzv. "neuroza sudbine" – kada netko aranžira svoje neuspjehe, učestale povrede, ili česte prometne nezgode bez mogućnosti za promjenu).

U terapiji treba uvidjeti i razumjeti "proboje predaka" iz obiteljskog nesvjesnog u snove, ideje, simptome. To se otkriva istraživanjem rodoslovlja genetski sličnih osoba, analizom recesivnih gena, tj. krvnih srodnika i genskih srodnika, osoba koje su bolesniku bliske po krvi, ljubavi, zanimanju, prijateljstvu... (Npr. ne samo obitelji, već i prijatelja, pacijenata, hobbyja i slično).

Kako bi olakšao psihijatrijski intervju, konstruirao je projektivni, tzv. Szondi-test kojim se odabiru simpatične i antipatične fizionomije. Facijalna informacija igra važnu ulogu u socijalnoj komunikaciji, prepoznajući odbijanje ili prihvatanje, strah, srdžbu, radost ili iznenađenje kao neverbalne signale, uključujući "da" i "ne", podizanje obrva, otvaranje ili zatvaranje područja očiju, nosa i usta, i predstavlja uzorak filogenetske adaptacije. Tako izražavamo dominaciju ili ovisnost, aktivnost ili uzbuđenje, agresivnost ili nježnost. Depresivne osobe imaju "smrznutu mimiku", a shizofrene osobe se razlikuju od kontrolne grupe s manje kontakta očima i manje facijalnih pokreta.

Szondijevim testom se ispituje koliko i kako na pacijentovo odlučivanje utječe atraktivnost ili repulzivnost facijalne ekspresije na slici, tj. vizualne i formativne informacije slika i put kako one utječu emocionalno pobuđujući uz kulturalne tradicije i očekivanja. Simpatija i antipatija su samo medijatori ultimativnog genetičkog interesa koji stoji iza izbora. Test se sastoji od 48 fotografija lica, svrstanih u osam osnovnih skupina, tj. dijagnostičkih kategorija, u parovima koje čine dva simpatična i dva antipatična lika. Ponavlja se nekoliko puta. Tako dobijemo diferencirani profil ("drive-diagram") koji otkriva strukturu nagona i nasljeđe predaka u pozadini naših nagonskih sklonosti. Očekuje se da subjekt visoke genetičke sličnosti tendira izabrati slične slike koje reflektiraju više sličnosti ili psihopatologije nego komparirani genetički različiti subjekti.

Prigovor ovakvom načinu dijagnosticiranja je da pacijenti selektiraju slike na osnovi svojih socijalnih očekivanja i kulturalne tradicije, nezavisno od instiktivnih faktora. Izbor je pod utjecajem kulturalnog rezona, a neke studije pronalaze podršku i konceptu "genetske atrakcije".

Edukacija za "analitičara sudbine" odvija se u sklopu Szondijevog instituta i traje pet godina. Postoji i Međunarodno društvo za sudbinsko analitičku terapiju i Međunarodna udruga sudbinske psihologije.

Praksa se odvija u zvučno izoliranoj sobi, na kauču. U terapiji razlikujemo nekoliko faza. Prva, pasivna faza je psihoanalitička, u kojoj se koriste tehnike slobodnih asocijacija, rasterećenje afekata, analiziraju snovi. Druga, aktivna, shicksal –analitička ili psiho-šok terapija, je tehnika asocijacija koje se izazivaju npr. naglim udarcem, iza čega se neka bolesnikova riječ ili asocijacija ponavlja oštro, glasno i učestalo dok se ne postigne potres na asocijativnom putu, šokantno djelovanje, kojim se osvijeste latentni elementi zbog kojih je nastao poremećaj. Treća faza je analitička faza u kojoj je u prvom planu cjelokupni psihički život.

Analiza sudbine indicirana je u svim slučajevima gdje je moguća i psihoterapija razgovorom.

Literatura:

- Huges R., Berlips L. Szondi Biography. URL: <http://www.szondi.ch/index.html>
- Gruden.V. "Psihoterapija". Med. naklada, Zagreb, 1992.
- Jacques S. URL: http://fr.wikipedia.org/wiki/Jacques_Schotte
- Rushton J. P. Ethnic nationalism, evolutionary psychology and Genetic Similarity Theory. Nations and Nationalism 11 (4), 2005, 489–507.
- Koić E. "Genetika nesvjesnog". URL: <http://www.psihijatrija.com/psihijatrija/grane%20PSIHOTERAPIJA/Szondi/Szondy.htm>
- Camus A. Stranac. prijevod Zlatko Crnković. Zagreb : Globus media, 2004.
- 18th Congress of the International Szondi Association, Lisbon, Portugal: 10-12 July 2008. URL: <http://home.scarlet.be/~tsc32552/>
- Literature in the Szondi's domain. URL: <http://www.szondiforum.org/>
- Jüttner F., Seidel Ph., Borner M., Ziegler H., Lakner-Faingled Z. Fundamental Concepts of Fate Analysis (Schicksalsanalyse). URL: <http://www.szondiforum.org/t418.htm>
- Deri S. Great representatives of Hungarian psychiatry: Balint, Ferenczi, Hermann, and Szondi. Psychoanalytic Review. 77(4)1990, 491 501